

RZECZPOSPOLITA POLSKA

PROKURATOR GENERALNY

PG VII G 073.2.2016

Warszawa, dnia 22.2. 2016 r.

BIURO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH	
WPŁ.	2016 -02- 23
ZAL	NR

Pan

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowny Panie Rzeczniku

W nawiązaniu do pisma Pana Rzecznika z dnia 5 stycznia 2016 r., II.519.1524.2015.KM, dotyczącego skuteczności ścigania sprawców przestępstwa niealimentacji, uprzejmie przedstawiam, co następuje.

Określone w art. 209 § 1 k.k. przestępstwo niealimentacji posiada szczególny wymiar społeczny, o czym przesądza jego nagminność oraz dotkliwe skutki, w postaci powiązanego z zachowaniem sprawcy, lekceważącego obciążający go obowiązek pomocy i opieki, istotnego pogorszenia sytuacji życiowej osoby uprawnionej do alimentów. Pogorszenie tej sytuacji może mieć charakter wieloaspektowy i prowadzić nie tylko do obniżenia poziomu życia i zakresu zaspokajania niezbędnych potrzeb osoby uprawnionej do alimentów, ale w skrajnych wypadkach może zagrażać nawet tak kardynalnym dobrom jednostki, jak jej zdrowie.

Szczególne karygodność cechuje zachowania polegające na uporczywym uchylaniu się od alimentacji osób, które z uwagi na niemożność samodzielnego zaspokajania własnych potrzeb w sposób bezwzględny wymagają wsparcia od osoby do tego zobowiązanej. Do kategorii tych należy zaliczyć dzieci, osoby z niezdolne do podjęcia pracy ze względu na chorobę lub niepełnosprawność oraz osoby w podeszłym wieku. Ubóstwo, stanowiące rezultat niewywiązywania się przez osobę zobowiązaną do alimentacji z tego obowiązku, godzi w prawo do godnego życia, zaś w wypadku

dzieci ogranicza ich możliwości rozwojowe, w szczególności związane z ich edukacją, negatywnie determinując ich losy i przyszłą pozycję życiową.

Celowość skutecznego ścigania sprawców przestępstwa niealimentacji wynika zarówno ze znacznego stopnia karygodności czynów wypełniających znamiona występku określonego w art. 209 § 1 k.k., jak i konieczności realizacji celu generalnoprewencyjnego w postaci utwierdzenia w świadomości obywateli przekonania o nieakceptowalności takich zachowań. Istotne jest przy tym, iż egzekwowanie wykonywania obowiązku alimentacyjnego nie tylko stanowi czynnik umacniający postawy odpowiedzialnego traktowania powinności wynikających z więzi rodzinnych, ale również służy wspieraniu autorytetu organów wymiaru sprawiedliwości. w tych wszystkich wypadkach, w których obowiązek ten wynika z orzeczenia sądowego albo czerpiąc swą moc z ustawy takim orzeczeniem został określony.

Ustosunkowując się do przedstawionej w piśmie Pana Rzecznika propozycji modyfikacji kształtu określonego w art. 209 § 1 k.k. przestępstwa niealimentacji podkreślić należy radykalny charakter tej propozycji, skutkujący znacznym poszerzeniem zakresu wynikającej z tego przepisu kryminalizacji oraz przekształceniem charakteru tego czynu z przestępstwa skutkowego, w wypadku którego warunek karalności stanowi wywołanie sytuacji narażenia osoby uprawnionej na opisane w tym przepisie niebezpieczeństwo, na przestępstwo formalne, czerpiące swą karygodność wyłącznie z zawinionego niewywiązywania się przez sprawcę z obciążającego go obowiązku.

Proponowane ukształtowanie typu przestępstwa niealimentacji jako przestępstwa formalnego stanowi propozycję odbiegającą od rozwiązań normatywnych przyjmowanych przez polskiego ustawodawcę. Należy bowiem dostrzec, iż w każdym z polskich kodeksów karnych czyn ten stanowił przestępstwo znamienne skutkiem, którym w wypadku Kodeksu karnego z 1932 r. było doprowadzenie osoby uprawnionej do alimentów do nędzy albo korzystania ze wsparcia, zaś w wypadku Kodeksu karnego z 1968 r. – identycznie jak ma to miejsce

w obowiązującej ustawie – sprowadzenie na tę osobę niebezpieczeństwa niemożności zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych.

Argument powyższy nie jest wystarczający dla zakwestionowania postulowanego w przedstawionej przez Pana Rzecznika propozycji ukształtowania przestępstwa niealimentacji jako przestępstwa formalnego. Przeciwno tej propozycji przemawiają jednak również ważne względy natury aksjologicznej oraz kryminalnopolitycznej.

Względy te związane są z faktem, iż eliminacja z zespołu znamion przestępstwa niealimentacji skutku w postaci narażenia osoby uprawnionej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych ogranicza realizację przez normę wynikającą z postulowanego kształtu przepisu podstawowej funkcji prawa karnego, jaką stanowi funkcja ochronna, istotnie zmniejszając abstrakcyjny stopień społecznej szkodliwości klasy zachowań, które wypełniałyby znamiona tak zmodyfikowanego unormowania. Poprzez oparcie przesłanki usprawiedliwiającej karalność zachowania wyłącznie na fakcie niewywiązania się sprawcy z obciążającego go obowiązku, bez konieczności oceny, czy zachowanie to prowadzi do faktycznego pokrzywdzenia osoby uprawnionej do alimentów, konstrukcja ta stanowi przejaw nadmiernej subiektywizacji prawa karnego prowadzącej do zerwania łączności pomiędzy zachowaniem sprawcy a jego społecznym znaczeniem, a tym samym do nadmiernego poszerzenia zakresu kryminalizacji, naruszającego zasadę traktowania prawa karnego jako *ultima ratio* polityki społecznej.

Mniej wątpliwości budzi postulat rezygnacji w opisie typu przestępstwa określonego w art. 209 § 1 k.k. z wyrazu „*uporczywie*”, stanowiącego charakteryzujące zachowanie sprawcy znamię o charakterze podmiotowo-przedmiotowym. Zgodnie z poglądem znajdującym wsparcie zarówno w piśmiennictwie, jak i orzecznictwie sądów, posiada ono ujemne zabarwienie wskazujące na nasilenie złej woli sprawcy, którego zachowanie polegające na zaniechaniu spełniania obowiązku alimentacyjnego stanowi przejaw sabotowania tego obowiązku. Dla takiej wykładni tego znamienia nie bez znaczenia jest fakt, iż w Kodeksie karnym z 1969 r., w którym po raz pierwszy zostało ono wykorzystane

w opisie przestępstwa niealimentacji, zastąpiło ono znamię wskazujące na złośliwy charakter uchylania się od obowiązku alimentacyjnego, którym prawodawca posłużył się w Kodeksie karnym z 1932 r.

Podkreślenia jednak wymaga fakt, iż negatywny stosunek osoby zobowiązanej do świadczenia alimentacyjnego, przejawiający się w niewypełnianiu tego obowiązku mimo posiadania faktycznej możliwości jego wykonania, zawarty jest również w pojęciu „*uchylania się*”, stanowiącym znamię czynności wykonawczej typu przestępstwa określonego w art. 209 § 1 k.k. Sprawca uchyla się od tego obowiązku, gdy obowiązku tego nie wypełnia, bo go wypełnić nie chce lub lekceważy ten obowiązek (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 1996 r., II KRN 204/96, Prokuratura i Prawo z 1996 r., nr 11, poz. 4), a zwłaszcza gdy działa ze szczególnym nastawieniem psychicznym, wyrażającym się w nieustępliwości, chęci postawienia na swoim (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1976 r., VI KZP 13/75. OSNKW 1980, nr 6, poz. 79).

Powyżej przedstawiona wykładnia pojęcia „*uchylania się*” od obowiązku alimentacyjnego uzasadnia pogląd, iż w znamieniu tym zawarty jest podmiotowo zabarwiony element ujemnej oceny czynu, tożsamej z oceną wynikającą ze znamienia „*uporczywości*” zachowania sprawcy. Postulowana rezygnacja ze znamienia wyrażonego słowem „*uporczywie*” nie będzie więc prowadzić do istotnej, posiadającej wymiar jakościowy, zmiany kształtu przestępstwa niealimentacji, a w szczególności modyfikacji zasadniczych przesłanek karalności tego czynu, lecz będzie wyrażać się przede wszystkim w poszerzeniu zakresu kryminalizacji wynikającego z art. 209 § 1 k.k.

Nie można więc wykluczyć rezygnacji ze znamienia „*uporczywości*” zachowania sprawcy przestępstwa niealimentacji przy okazji przyszłych inicjatyw legislacyjnych odnoszących się do problematyki zapobiegania i zwalczania zjawiska uchylania się od obowiązku alimentacyjnego. niesprzeczność takiej modyfikacji opisu występku określonego w art. 209 § 1 k.k. z przesłankami kryminalizacyjnymi nie przesądza jednak samoistnie o celowości eliminacji tego znamienia, która powinna być oceniona w oparciu o kompleksową analizę uwzględniającą zarówno koszty

związane ze skutkami postulowanego poszerzenia kryminalizacji, jak i prawdopodobieństwo realizacji w ten sposób pożądaných rezultatów w postaci ograniczenia zjawiska uchylania się od obowiązku alimentacyjnego.

Zasygnalizowania jednak wymaga fakt, iż rezygnacja ze znamienia „uporczywości” zachowania sprawcy przestępstwa niealimentacji nie będzie skutkowałą, zapewne wbrew zamysłowi autorów tej propozycji, zasadniczą redukcją postępowania dowodowego w sprawach dotyczących tych przestępstw ani ułatwieniami w tym zakresie, bowiem nadal niezbędne będzie udowodnienie szczególnego nastawienia sprawcy, uzasadniającego traktowanie jego zachowania jako celowego powściągnięcia się od obowiązku alimentacyjnego w sytuacji faktycznej możliwości jego spełnienia.

Realizując prośbę Pana Rzecznika załączam dane statystyczne dotyczące postępowań karnych, których przedmiot stanowił występnek z art. 209 § 1 k.k., obejmujące lata 2010-2015 r., grupowane według obszarów poszczególnych apelacji, z rozróżnieniem charakteru decyzji kończącej postępowanie.

Przy analizie przedstawianych danych należy uwzględnić fakt, iż istotna liczba decyzji o odmowie wszczęcia postępowania karnego albo o jego umorzeniu na etapie postępowania przygotowawczego nie świadczy samoistnie o nieefektywnym podejmowaniu przez organ postępowania karnego czynności procesowych w takich sprawach, lecz stanowi rezultat rozdzwiewku, jaki zachodzi pomiędzy społecznym postrzeganiem istoty zjawiska niealimentacji oraz jego prawnokarnym uregulowaniem wynikającym z art. 209 § 1 k.k., niesprowadzającym istoty określonego w tym przepisie czynu zabronionego wyłącznie do zaniechania uiszczania alimentów przez osobę do tego zobowiązaną, ale wprowadzającym – jako warunki karalności – dodatkowe okoliczności charakteryzujące zachowanie sprawcy oraz określające rezultat tego zachowania.

Z upoważnieniem
A. Seremet

Andrzej Seremet

Okręg Prokuratury Apelacyjnej	Wpływ spraw do Ds. o czyn z art. 205 § 1 k.k.						Przesłano do sądu - ogółem							w tym akty oskarżenia			
							2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Warszawie	4 343	4 521	3 097	4 304	4 238	2 915	977	807	625	861	805	607	971	805	626	853	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Białymostku	4 756	5 165	3 770	4 424	4 820	3 723	630	657	564	646	672	550	622	655	562	645	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Gdańsku	9 140	10 625	8 281	9 133	9 075	6 638	1 697	1 601	1 378	1 758	1 948	1 446	1 681	1 578	1 358	1 734	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Katowicach	8 876	10 123	7 047	8 813	8 705	6 477	3 452	3 318	2 181	2 757	2 428	1 953	3 442	3 303	2 172	2 740	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie	6 880	8 062	5 970	6 880	6 514	4 452	1 713	1 440	1 082	1 342	1 215	994	1 701	1 408	1 071	1 330	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Lublinie	4 707	5 057	4 355	4 679	5 114	4 369	1 884	1 955	1 671	1 861	1 916	1 569	1 881	1 952	1 671	1 856	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Łodzi	8 944	10 283	7 513	8 666	7 786	6 168	2 183	2 207	1 578	1 601	1 328	1 271	2 162	2 184	1 560	1 586	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Poznaniu	4 087	5 816	4 065	4 810	4 256	3 450	1 395	1 671	1 255	1 396	1 292	1 165	1 390	1 667	1 253	1 388	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Rzeszowie	2 576	2 727	1 751	2 102	2 057	1 472	407	375	284	338	307	260	402	373	284	334	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej w Szczecinie	5 760	6 145	4 550	5 283	5 169	4 508	545	484	403	640	497	370	539	478	399	637	
Okręg Prokuratury Apelacyjnej we Wrocławiu	9 197	9 521	7 194	8 852	7 943	5 956	2 056	1 790	1 133	1 662	1 288	1 083	2 000	1 727	1 098	1 588	
Ogółem	69 266	78 045	57 593	67 946	65 677	50 128	16 939	16 305	12 154	14 852	13 695	11 268	16 791	16 130	12 054	14 691	

Sposób zakończenia postępowania

2015	w tym wniosek z art. 335 § 1 kpk	Umorzono						Odmówiono wszczęcia postępowania						Pozostałe sposoby załatwienia					
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015
456	150	1 545	1 603	1 131	1 778	2 033	1 231	1 189	1 610	1 084	817	723	469	528	488	346	563	565	807
371	175	644	580	490	698	652	371	3 115	3 532	2 610	2 646	3 145	2 317	287	291	212	337	308	615
1 012	396	2 697	2 661	2 305	3 375	3 386	1 694	3 937	5 385	3 544	2 785	2 690	1 910	798	857	701	1 027	1 022	1 905
1 241	661	2 474	2 710	1 771	2 330	2 266	1 201	1 603	2 858	1 966	2 758	3 023	2 047	1 483	1 426	899	1 204	1 147	1 579
695	556	1 134	1 105	1 030	1 520	1 333	662	3 309	4 752	3 278	3 473	3 487	2 088	729	598	481	698	541	874
1 135	434	1 082	996	882	1 297	1 270	895	994	1 253	997	998	1 115	821	726	766	560	759	801	1 277
770	517	2 101	1 869	1 285	1 531	1 526	827	3 623	5 194	3 997	4 681	4 334	3 283	1 055	1 012	689	813	669	921
772	389	948	1 383	1 026	1 373	1 157	713	1 081	1 870	1 248	1 305	1 194	753	566	705	496	721	628	877
175	81	702	552	418	622	657	319	1 119	1 448	852	872	954	489	292	308	175	219	180	414
247	109	1 273	1 132	834	1 145	890	444	3 275	3 990	3 131	3 029	3 367	2 673	452	469	268	454	417	1 145
743	363	2 468	2 374	2 132	3 033	2 464	1 534	3 634	4 506	3 178	3 445	3 449	2 194	838	820	652	895	806	1 285
7 617	3 831	17 068	16 965	13 304	18 702	17 634	9 891	26 879	36 390	25 885	26 889	27 481	19 044	7 754	7 740	5 479	7 690	7 084	11 699